

DİVAN EDEBİYATINDAN **KASİDE ŞERHLERİ**

(14-18. YÜZYIL)

MURAT ALİ KARAVELİOĞLU - ÖZER ŞENÖDEYİCİ

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2025, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 482

Edebiyat: 263

ISBN 978-625-5905-92-5

Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2025

Yazarlar: Murat Ali Karavelioğlu - Özer Şenödeyici

Dizi Editörü: Furkan Öztürk

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Baskı Hazırlık: DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Gıda San. Tic. Ltd. Şti.

(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Divan Edebiyatından Kaside Şerhleri (14-18. Yüzyıl)

Yazarlar: Murat Ali Karavelioğlu (Prof. Dr.) ; Özer Şenödeyici (Prof. Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2025.

306 s. ; 13,5 x 21,0 cm ____ (DBY Yayınları ; No. 482) ____

ISBN 978-625-5905-92-5

1- Edebiyat 2- Eski Türk Edebiyatı 3- Şiir 4- Kaside

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

Tel.: +90 212 526 98 06

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

İçindekiler

Sunuş 9

BİRİNCİ BÖLÜM

14 - 16. YÜZYIL

AHMEDÎ • AHMET PAŞA • ZÂTÎ

14. Yüzyıl
Ahmedî 21

15. Yüzyıl
Ahmed Paşa 77

16. Yüzyıl
Zâtî 117

Birinci Bölümün Metinleri

14. Yüzyıl 181
15. Yüzyıl 184
16. Yüzyıl 187

İKİNCİ BÖLÜM
16 - 18. YÜZYIL
FUZÛLÎ • NEF'Î • NEDÎM

16. Yüzyıl	
Fuzûlî	193
17. Yüzyıl	
Nef'î.....	223
18. Yüzyıl	
Nedîm.....	267
İkinci Bölümün Metinleri	
16. Yüzyıl.....	293
17. Yüzyıl.....	296
18. Yüzyıl.....	300
Kaynakça	303

Sunuş

Klasik/tarihî metin çalışmalarının bir yönünü edisyon kritiği yapılmış metin neşirleri, bir yönünü ise bu metinlerin çeşitli yönlerden incelenmesi teşkil eder. Metin Şerhi ise gerek müstakil olarak kitap veya risalelerin şerhi, gerekse her tür metinden seçilmiş parçaların izahı şeklinde yüzyıllardır ayrı bir disiplin hüviyetinde yapılagelmıştır. Hafız, Attâr, Câmî gibi klasik Fars şairlerinin; Mevlana, Yunus, Niyazi-i Mısri gibi Türk ediplerinin eserlerinin bir bütün olarak şerh edilmesinin yanı sıra akaid kitaplarından tasavvuf risalelerine kadar çok farklı konularda kaleme alınmış eserlerin şerh ve izahı da Türk kültür ve edebiyatında geniş yer tutmuştur. Esasen Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasına ve özümsemesine yönelik çalışmaların bir uzantısı olarak ortaya çıkan Metin Şerhinin, değişen dünya ve başkalaşan hayat koşullarında önemli bir ihtiyaca cevap veren ilmî çabaların meydana getirdiği köklü bir gelenek olduğu açık bir hakikattir.

Uzun asırlar boyunca yapılan metinler şerhinin, doğasında hiçbir değişiklik bulunmamakla birlikte geçen zaman içinde doğan ihtiyaçlar çerçevesinde usul olarak bazı farklı yaklaşımlara maki olduğu bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim'in ayet ayet tefsirinden, manzum metinlerin beyit beyit, hatta mısra mısra izahına kadar, açıklanması gerekli görülen yüzlerce metnin şerh edildiğini görmekteyiz. Ele alınan metnin, geniş okuyucu kitlelerince bilinemeyebilecek kelime ve kavramlarının tespiti, anlamlandırılması ve açıklanması, klasik şerh

teknîği olarak kabul edilir. Tarihî metinlerin neşredilme serüveni devam ettikçe şerh çalışmalarının da gelişerek sürdürüldüğü aşîkârdır. Son yıllarda klasik şerhlerin yanı sıra metnin estetik ve sanatsal yönü ile yapısına dönük yapılan şerhler (yapısalcı şerh) öne çıkmaktadır. Haddizatında her iki usulün de önemli, gerekli ve metnin anlaşılabilirliğini artıran, çağın idrakine cevap veren metotlar olduğunu söylemek gerekir. Bu minvalde, her devirde klasik/tarihî metinlerin şerh edilmesinin bir ihtiyaç olarak akademik edebiyat tarihi çalışmalarında yer bulmaya devam edeceği muhakkaktır.

Klasik Türk şiiri metinlerinden bazılarının ve bilhassa kimi kaside metinlerinin 20. yüzyıl başlarında şerh edildiği bilinmektedir. Bunlar arasında Tahir Olgun (Tahirü'l-Mevlevî)'ün şerhleri meşhurdur. Ne var ki şerh çalışmalarında, bu ilim sahasının kurucusu sayılan Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın ayrı bir yeri vardır. Klasik şerh metotlarına bağlı olmakla beraber bu işi sistematik bir şekilde ele alan Tarlan, doğrusu metinler şerhi alanında çığır açmıştır ve onun tetkik hüviyetindeki metin izahı çalışmaları da şerh çalışmalarının mütemmimi sayılabilir. Ondan sonra gelen bir çok araştırmacı, başta gazel şerhleri olmak üzere hayli sayıda metin şerhi denemesi yapmış bulunmaktadır. Kaside metinleri ise, gazel veya mesnevi gibi nazım şekillerinden ayrı bir takım vasıflar taşıması yönüyle şerh bahsinde hususi bir yere sahiptir. Aruzun genellikle uzun kalıplarıyla, çoğu zaman bir redif etrafında, hem maksut hem de diğer bölümleri ihtiva etmesiyle, yer yer merhun beytlere yer vermesiyle ve tarihi ve sosyal hadiselerle daha fazla eğilmesiyle gerçekten de farklı bir hüviyet arz eder. Dolayısıyla kasidelerin şerhi, kendine has bazı hususları da beraberinde taşır. Bu meyanda Türk edebiyatında kaside nazım şekli hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

Kaside (قصيده); kastetmek, niyet etmek anlamına gelen Arapça “kasada (قصد)” kökünden türemiştir. Bir amaç doğrultusunda yazılan şiir anlamına gelir. Bu amaç, çoğunlukla bir kimseyi övmektir. aa-xa-xa-xa-xa... şeklinde kafiyeleşir. Kasidenin ilk beyti kendi

içinde kafiyeleşir. Diğer beyitlerin ise ikinci mısrası ilk beyitle kafiyeleşir. İlk beyitten sonraki beyitlerde ilk mısra serbest kafiyeleşir.

Kaside, kafiye açısından her beyitte ilk mısraya bağlandığı için, şairlerin zorlanmadan uzunca bir şiir yazabilmeleri için kafiyesi tükenmeyecek sözcükler bulması gerekir. Örneğin -ân ile biten sözcükler kafiye yapılırsa, oldukça uzun bir kaside yazılabilir. Çünkü bu hece ile biten Arapça ve Farsça pek çok sözcük bulunur (sultân, galtân, hüsrân, hayrân, yârân, devrân, seyrân, cûşân, hezârân, nâlân, barân). Bazen şairler, dua bölümüne geçerken girizgâh beytinde “kafiye teng oldu (kafiye daraldı, kafiye bulmak güçleşti)” bahanesi ile sözü uzatmadan Allah’a sığınmak gerektiğini ifade ederler. Bu durum kafiye-nin ilk beyte bağlanma zorunluluğundan kaynaklanır.

Kaside, klasik edebiyat geleneğinin ölçüsü olan aruzla yazılmıştır. Kendine mahsus bir kalıbı yoktur. Ancak şairler, kendi kabiliyetlerine göre çeşitli vezinleri tercih etmişlerdir.

Kaynaklarda 33-99 beyit arasında yazılabildiği ifade edilmiştir. Bu genelleme, ilgili nazım şekline İslâmî bir arka plan yükleme çabasıdır. 33 ve 99 sayıları tespih tanelerini çağırıştırır. Ancak kasidelerde bu sınırların altında ve üstünde beyit sayısı görülebilir. Bir genelleme yapılacaksa, kasidenin gazele nispetle daha uzun olmasından hareket edilebilir. Dolayısıyla kasidenin, gazelden daha uzun ve kendi içinde anlamlı bölümleri olan bir nazım şekli olduğu söylenebilir. Standardın altında kısa olan kasideler, *kaside-i beççe* adını alır.

Kasideyi diğer nazım şekillerinden ayıran en önemli özellik, kendine mahsus, içerik açısından bir diğerinden kesin çizgilerle ayrılabilen bölümleri olmasıdır. Bu bölümlerin ayrılmasındaki kriter her ne kadar konu ile ilgili olsa da, kimi zaman şiirin şekline yönelik bazı tasarruflar da görülebilir. Örneğin bir kasidenin içinde “gazel” bulunabilir. Bu bölüme *tagazzül* denir. Gazel nazım şekli, kasidenin bir bölümü iken sonradan bağımsızlığını ilan etmiştir. Tagazzülü olan kasidelerde kafiye-nin aa-xa-xa-xa-xa şeklinde giderken yeniden aa-xa-xa-xa-xa şeklini aldığı görülebilir. Çünkü gazelin de ilk beyti

kendi içinde kafiyeli olur. Bazı kaynaklar kasidenin tagazzül bölümündeki aa kafiyesi taşıyan ilk beyti, *tecdid-i matla* (matlanın yenilenmesi) olarak nitelerler.

Klasik bir kaside, şu bölümleri içerir:

1. *Nesib / Teşbib*: Kasidenin giriş bölümüdür. Kimi zaman bu bölümde işlenen konu, şiirin başlığına da yansır. Örneğin baharın gelişinden, güzelliğinden bahseden bir nesibe sahip kasideler, “bahariye” adını alırlar. Bazı kaynaklarda bu bölümde aşk konusu işlendiğinde “nesib”, diğer konular işlendiğinde “teşbib” ismini tercih etmişlerdir.

2. *Girizgâh*: Kasidenin bir bölümünden diğerine geçerken kullanılan beyitlere denir. Bir nevi geçiş beytidir. Örneğin nesib bölümünde bahardan bahseden bir şair, bu mevsimde övdüğü kişinin bahar güneşi gibi doğduğunu belirtir, böyle kutlu zamanda onun vasıflarından bahsetmek gerektiğini ifade eder ve övgü bölümüne geçer.

3. *Methiye*: Kasidenin asıl bölümüdür, denilebilir. Çünkü şairler, sanatlarını sergilerlerken bir yandan da hakkında övgü dolu sözler sarf ettikleri devlet büyüğünün gözüne girmeye çalışırlar. Bazen de din ulularını överek, onlardan şefaet beklerler. Şiirin yazılma gayesi bu bölümde kendisini gösterdiği için, ona “maksut (amaçlanan, hedeflenen şey)” adı da verilir. Şairlerin, bu bölümde muhatap aldıkları ve övdükleri kimse (memduh) hakkında bazen abartılı sözlere yer verdikleri görülebilir. Bu durum, klasik edebiyatımızın eleştirilmesine neden olmuştur. Ancak, şairlerin sarf ettiği mübalağalı sözlere, yalnızca o zatın övgüsü gözüyle bakılmamalıdır. Bu kısımda ideal bir yönetici portresinin de çizildiği unutulmamalıdır. Ender de bulunsa kasidelerde bu bölümde başka konuların işlendiği görülebilir. Örneğin Nef’î, Gürcü Mehmet Paşa için yazdığı bir kasidesinde, onu hicvetmiş ve maksut bölümünde ağır yergilere yer vermiştir.

4. *Tegazzül*: Şair, şiirine büyük ölçüde yön verip meramını dile getirdikten sonra, sanatını ön plana çıkarmak için bir gazele yer verebilir. Bu gazel, kasidenin nesib ya da methiye bölümüyle ilgili olma-

yabilir. Ancak şiirin geneliyle aynı kafiyeyi taşır. Şairler bazen methiyeden tagazzüle geçerken bir girizgâh ile durumu belirtirler. Örneğin bir devlet büyüğünü övdükten sonra şair, bahar mevsiminde bu kadar yüce bir memduhu övdüğü için aşka geldiğini ve bir gazel söyleyeceğini ifade eder.

6. *Fahriye*: Şair, bir gazel ile taçlandığı kasidesinin bu bölümünde kendini över. Bu övgü, şairin sanatçı kimliğiyle ilgili olabileceği gibi, onun karakteri ve başka meziyetleri ile de ilgili olabilir. Kasideler, eski dünyada sanatçıların, devlet memurlarının ya da bir işe talip olanların dilekçeleri mahiyetindedir. Dolayısıyla şairler, ne kadar hünerli olduklarını göstererek övdükleri kimsenin ihsanlarına lâyık olduklarını göstermeye çalışırlar.

7. *Dua*: Kasidenin son bölümüdür. Şair, sözü uzatmamak gerektiğini ifade eder ve övdüğü kimse ile ilgili güzel dileklerini dile getirir. Allah’tan onun devletinin devamını niyaz eder ve varsa kendi kendi talebini de dile getirir. Fahriyede kendini göklere çıkaran şair, kendisine “Senden büyük Allah var.” uyarısında bulunur ve O’nun affına sığınır. Kaside bölümleri olarak verilen başlıklar her kasidede aynen bulunmayabilir. Bu bölümlerin kesin bir sıralaması da söz konusu değildir.

Kasideler aşağıdaki hususlara göre isimlendirilir:

1. Nesib bölümünde işlediği konuya göre (Bahariye, Cülusiye, Nevruziye, Tebrikname).

2. Redif sözcüğüne göre (Su Kasidesi, Kerem Kasidesi, Gül Kasidesi)

3. Kafiye ya da redif sözcüğünün son harfine göre (Kasîde-i Râiyye, Kasîde-i Vâiyye).

4. Övdüğü kimseye göre (Der-Medh-i Sultan Murâd Hân).

Bazen yazma eserlerde aynı kasidenin farklı başlıklar taşıdığı görülebilir.

Kaside ile ilgili olarak kaynaklarda anılan bazı terimler aşağıda açıklanmıştır:

Matla: Kasidenin ilk beytidir. Güneşin doğuş yeri, bir şeyin çıkış yeri anlamını taşır. Kendi içinde kafiyeli olan herhangi bir beyit mukaffa ya da musarra adıyla da anılır. Dolayısıyla kasidenin ilk beytinin musarra ya da mukaffa olduğu söylenebilir.

Makta: Kasidenin son beytidir. Bir şeyin kesilip son bulunduğu yer anlamına gelir.

Hüsn-i matla: Matlardan sonra gelen ve ondan daha güzel olması beklenen beyte denir.

Hüsn-i makta: Makta beytinden önce gelen ve ondan daha güçlü ifadeler taşıyan beyte denir.

Beytü'l-kasîd: Kasidenin en güzel ve en akılda kalan beytine denir.

Taç beyit: Şairin mahlasını geçtiği beyittir. Kasidenin sonuna doğru yer alır. Tegazzül bulunan kasidelerde hem bu bölümde hem de başka bir beyitte olmak üzere şairin isminin iki defa anıldığı görülebilir.

Tecdid-i matla: Kasidenin ilerleyen kısımlarından matla beyti ile aynı kafiyede (aa) bir beyit söylemektir. Tegazzülü olan kasidelerde, gazelin ilk beytinin kafiyeli olması sebebiyle matlanın yenilendiği görülebilir. Birden fazla matlanın yer aldığı kasideye *zâtü'l-metâli* ya da *zû'l-metâli* adı verilir.

Redd-i matla, redd-i mısra: Kasidenin ilk beytinin ya da ilk beyitteki bir mısrasının en sonda aynen tekrarlanmasıdır.

Kaside nazım şekli gazelden beyit sayısının fazla oluşu ve kendine mahsus bölümlerinin bulunuşu açısından ayrılır. Bazen bir gazelde, mahlas beytinden sonra şair bir kimseyi över, yazdığı gazeli takdim ettiği kimseden bir şey talep eder ya da bir durumunu beyan eden beyitlere yer verebilir. Bu türden gazeller, farklı bölümlere sahip oldukları için kasideye yaklaşırlar. Bu gibi gazellere *gazel-i mü-*

zeyyel adı verilir. Kaside, bir nazım şeklidir. Dolayısıyla onu tanımlarken şekilsel özelliklerinden istifade edilmelidir. Yani önce kafiye şeması ve veznine bakılmalıdır. Kasidenin bölümleri birbirinden konu olarak ayrılırlar da, bu nazım şeklinin kendisini diğerlerinden ayırt edebilecek özellikleri de bulunmaktadır.

Kimi zaman bu nazım şekli hakkında “övgü şiiri” yakıştırması yapılır. Evet, kasidelerde genellikle bir din ya da devlet büyüğü övülür. Ancak bir nazım şeklini tanımlarken temel özellik olarak onun türünü ilgilendiren hususlara öncelik vermemek gerekir. Yoksa gazele “aşk, şarap, kadın şiiri”, kasideye “övgü şiiri”, rubaiye ise “felsefi şiir” denilerek hatalı genellemeler yapılır. Yine de kasidenin; övgü türüyle özel bir ilişkisinin bulunduğu, bu nazım şekliyle genellikle bir zatı metheden şiirler yazıldığı -istatistikî verilerle doğrulanarak- söylenebilir.

Kasideler, mürettep (düzenlenmiş) divanlarda en başta yer alırlar ve kendi içlerinde de hiyerarşik olarak sıralanırlar. Kasideler içinde önce tevhit ve münacat; ardından naat, miraciye, mevlit; daha sonra diğer din ulularını konu alan şiirler gelir. Bundan sonra ise devlet büyüklerini öven şiirler, ünvan derecelerine göre sıralanırlar.

Türk edebiyatında, İslamiyet’in kabulünden sonra benimsenen formlar arasında yer alan kaside; şairlerin patronaj sistemi içinde kendilerine bir koruyucu (hâmî) bulabilmeleri için sundukları bir dilekçe mahiyeti kazanmıştır. Şairler, belirli gün ve dönemlerde, dikkatlerini çekmek istedikleri kişiler için bir kaside hazırlarlar ve eserlerini bir vesileyle Memduhlarına ulaştırırlardı. Eserde tezahür eden sanat kabiliyeti miktarınca şaire iltifat edilir böylece edebiyat atmosferi de canlı kalırdı. Kasideler, gerçeği yansıtmayan metinler olarak değildir; onlar ideal yönetici portresinin çizilerek memduha dayatıldığı şiirlerdir. Daha doğrusu, bu içeriği sunmak üzere asırlar boyunca şekillenmiş bir kompozisyonudur, denilebilir. Diğer yandan din büyükleri için yazılan kasidelerin ise, dünyevi hengamenin içinde sığınılan uhrevi limanlar olduğu sonucuna varılabilir.

Şerh bahsinde, klasik doğu edebiyatlarının hatırı sayılır bir yekûnünü teşkil eden kasidelerin yeri ayrıdır. Divanların hemen hepsinde kaside nazım şeklinde yazılmış manzumeler bulunur. Mesneviler bir yana bırakılacak olursa diğer nazım şekillerine nazaran uzun metinler olan kasideler, konu ve içerik bakımından da geniş bir yelpazeye sahiptir. Divan şairlerinin, her fırsatta ve neredeyse her konuda kaside yazdıkları hatırlanacak olursa kasidelerin, şerhi gereken manzum metinlerin başında geldiği daha iyi anlaşılır. Nitekim şairler; Bahariye/Neruziye, Sayfiye/Temmuziye, Hazaniye ve Şitaiye gibi her mevsime uygun kasideler yazmaları bir yana yıl boyunca bayramlar, önemli olaylar, yıldönümleri, sıhhat bulma, fetih ve zafer ve daha nice konuda kaside kaleme almışlardır. Kaside konularının, -örneğin gazelin aksine- hayatın her alanından beslenmiş olması, bu metinlerin şerhinde de bir zenginliği beraberinde getirir. Çünkü kasideler, çoğu zaman tarihî bir hadiseyi belgeler, bazen tarihî bir kişiliği adeta ölümsüzleştirir. Bunu birden bire değil de geleneğe uygun biçimde nesib/teşbib, girizgâh, maksut, tegazzül, fahriye ve dua gibi bölümlerle yapması ise bu metinlere hem derinlik hem de alabildiğince geniş bir perspektif kazandırmıştır.

Bu düşünceden hareketle divan edebiyatının 14. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar geçen beş yüz yılından birer kaside seçerek şerh etmenin, başta öğrencilerimiz olmak üzere, Klasik Türk edebiyatına ilgi duyan, onu anlamak isteyen, temel bazı dinamiklerini bilme arzusu taşıyan okuyucuya yararlı olacağına inandık. Kasideler genellikle uzun metinler olduğundan sayıyı düşük tuttuk, yalnızca tarih, edebiyat ve bütün bir kültür dünyamızın zirvesi sayılan 16. asırdan iki kasideye yer verdik. Bu tercihte, “Su Kasidesi”nin edebiyat tarihimizdeki müstesna yeri ve her okuyanın farklı pencerelerden görebileceği bir metin olması belirleyici olmuştur. Su Kasidesi dışında, seçilen kasidelerin ya daha önce şerh edilmemiş olmasına yahut uzun yıllar önce bütünüyle klasik şerh usulüne uygun bazı izahlara konu edilmiş olsa da yeniden ve yeni şerh metotları da dikkate alınarak ele alınmasına özen gösterilmiştir.

Kitapta yer alan metinlerden Ahmedî (14. yüzyıl), Ahmet Paşa (15. yüzyıl) ve Zâtî (16. yüzyıl)’nin kasideleri, Prof. Dr. Murat Ali Karavelioğlu tarafından; Fuzûlî (16. yüzyıl), Nef’î (17. yüzyıl) ve Nedîm (18. yüzyıl)’ın kasideleri ise Prof. Dr. Özer Şenödeyici tarafından şerh edilmiştir. Şerh yapılırken sadece bilinemeyebilecek kelime ve kavramların anlamlarının verilmesiyle yetinilmemiş, bu kelime ve kavramların çağrışımları ve anlam dünyaları tespiti çalışılmıştır. Şairin yer verdiği edebî sanat ve estetik unsurlara işaret edilmiş, nihayet gerektiğinde, yapılan yorumlar görsel malzemelerle zenginleştirilmiştir. Böylece metnin, yalnızca izah edilerek anlaşılması değil; işaret edilen isim, kavram veya terimi göz önüne seren fotoğraf, çizim, minyatür ve resimlerle de desteklenmesi hedeflenmiştir. Öte yandan şerhi yapılan kaside metinleri, bölümlerin sonuna konulmuş, böylece okuyucunun, kasideleri bir bütün olarak görmeleri sağlanmıştır.

Kuşkusuz Metin Şerhi, kendi usul ve tekniklerine sahip bilimsel bir disiplindir ve kendini daima yenilemeye müsait bir çalışma alanıdır. Metinlerin yazıldığı devirlerin kendine has koşulları olduğu gibi geçen zaman içinde her çağın da hususi şartları, anlayışları ve ihtiyaçları vardır. Elinizdeki kitap, bu düşünceden hareketle ortaya konulan bir çalışmadır ve kitabın yazarları, çalışmanın divan edebiyatı araştırmalarına bir katkı sunacağını, meraklı okuyucuya faydalı olacağını ummaktadır.

Divan Edebiyatından Kaside Şerhleri’nin Türk şerh edebiyatı araştırmalarına küçük bir katkı sunmasını, yeni yapılacak benzer çalışmalara örnek olmasını, öğrencilerimize ve klasik edebiyatımıza ilgi duyan gençlere ufuk açmasını dilerken kitabın yayımını gerçekleştiren Dün Bugün Yarın Yayınları sahibi İrfan Güngörür’e ve yayınevi çalışanlarına içtenlikle teşekkür ederiz.

Murat Ali Karavelioğlu – Özer Şenödeyici

Iğdır – Çorum, 2025

14 - 16. YÜZYIL

Ahmedî • Ahmet Paşa • Zâtî

Murat Ali KARAVELİOĞLU

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

14. YÜZYIL

AHMEDÎ

(ö. 1412-13)

Anadolu sahası Türk edebiyatının kurucu şairlerinden biri olan Ahmedî, Germiyoğulları topraklarında yetişmiş olup son derece iyi bir tahsil görmüştür. Bilhassa Kahire medreselerinde gördüğü öğrenim, onun âlim bir şair olarak temeyyüzünde önemli bir merhaledir. Başta kasideleri ve *İskendername* adlı ünlü eseri olmak üzere çeşitli nazım şekillerinde yazdığı şiirlerinde ve diğer eserlerinde bunu açıkça görmek mümkündür. Bilahare Osmanlı sarayına intisap eden Ahmedî, şair ve âlim dostu Şehzade Emir Süleyman Çelebi'nin geniş edebi muhiti içinde yer almış, ona çok sayıda kaside sunmuş, Sultan Birinci Mehmet (Çelebi) devrinin başlarını da idrak etmiştir.

Ahmedî'nin, bugün elimizde bulunan ve bilimsel neşri de yapılan *Divan*'ı, Türk edebiyatının hacimli divanlarından biri sayılır. Gazellerin asıl yekûnu oluşturduğu eserde hem beyit sayıları bakımından uzun sayılabilecek hem de sayıca bir hayli çok olan kasideleri, onu bu vadideki öncü şairlerden biri yapmıştır. Bir güzel tasviri sunan ve yedi beyitlik bir nesip ile başlayan aşağıdaki kasidenin, Emir Süleyman methiyesi olması muhtemeldir.

Fî Medh-i Emîr Sûlmân tâbe serâhu^[*]

Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün

**Zihî mahbûb-ı hûb u nâzûk ü hem çâbü-k-i dilber
Gözi nergis yüzi lâle dişî lû'lü' lebi şekker**

LÜGATÇE

zihi: ne hoş, pek hoş.

hûb: güzel, hoş, alımlı.

çâbü-k: aceleci; kıvrak.

(Gözü nergis, yüzü lâle, dişî inci, dudağı şeker (gibi tatlı) olan
ne de hoş güzel, nazik ve kıvrak sevgili.)

Methiye türünde kaleme aldığı kasidesinin bu ilk beytinde Ahmedî, nesib boyunca tasvir edeceği bir güzelden, emsalsiz güzellik ve cazibedeki bir sevgiliden bahsetmektedir. Kaside boyunca başka bazı beyitlerde de görüleceği gibi şairin yaptığı benzetme ve istiareler, klasik Türk şiiri geleneğinin anlam dünyasını, en bilinen benzetme yönüyle ve muhtasar olarak gözler önüne serer. Bu beyit de güzel teşbihlerle örülüdür.

Klasik edebiyatların hepsinde göz ile nergis arasında bir benzerlik ilişkisi kurulur. Çiçeğin ortasının kapkara oluşu, bu karalığın etrafında ise ince ve narin yaprakların dizili bulunması, şekil bakımından göz ile aralarında benzerlik kurulmasına yol açmış ve nergis, göz için benzetilen olmuştur. İnce sapının üzerindeki tomurcuk kısmı hafifçe eğilmiş olduğundan sarhoş, baygın yahut mahmur bakan bir göz gibidir. Nergis isminin kökenleri antik Yunan mitolojine dayanır. Narkissos, öyle yakışıklı bir gençtir ki civardaki bütün kadınlar ona âşıktır. Kendisini beğenenlere, aşkının ateşine düşenlere, hatta aşkına düşmüş perilere bile hiçbir zaman karşılık vermez. Umursamaz tavırlarıyla, aşkından

[*] Emrah Gülüm, *Ahmedî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Basım)*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2022, 174-176.

kâm almak dileyenleri firkat alevlerine atar. Bunun üzerine bir gün periler Zeus'a giderek durumdan şikâyet ederler ve onun yola gelmesi için cezalandırılmasını isterler. Zeus onları haklı bulur ve Narkissos'u cezalandırır. Şöyle ki, bir gün bir su içmek üzere bir gölün kıyısına varıp da suya eğildiğinde güzelliğinin sudaki aksini görür ve kendi yansımına tutkuyla bağlanır. Onu kucaklamak ve ona sahip olmak için atılır ve suya düşerek boğulur. Periler, Narkissos'u çok sevdikleri için onu sudan çıkarıp gömmek istediklerinde su üzerinde çiçekler açtığını görürler. Hoş kokulu ve narin olan bu çiçeğe Narkissos isminin ilhamıyla nergis adını verirler. Böylece kendini beğenmişliğin sembolü olan Narkissos adı bu çiçekle ebedileşir.

Nergis

Kaynak: <https://www.kalitecicek.com/Upload/nergis-cicegi.jpg>

Yüz, daima kırmızı ya da pembe rengiyle, etrafını kuşatan ayva tüyleriyle ve duyu organlarımızı toplayan sathıyla çeşitli felsefi düşüncelere, zengin hayallere ve sanatkarların tasvirlerine, hatta batıl bazı inanışlara yol açmıştır. Edebi eserlerde de bu düşünce ve hayallere, tasvir ve anlatımlara paralel bir yansıması görülür. Bugün hemen hemen her renkte ve cinstе lâle yetiştirilmekte ise de bu çiçeğin aslı kırmızı renkli olanıdır. Hatta edebi eserlerde lâle adı geçtiğinde, bugün park ve bahçelerde açan rengarenk lâleler değil yabani lâle de denilen kır lâlesi, yani “lâle-i numan” akla gelmelidir ki Türkçede buna “gelincik çiçeği” adı verilir. Ortası kapkara, çevresi ise hemen kopuverecek hissi veren kırmızı yapraklarla çevrili gelincik çiçeği, bu kırmızı renk ve narinlik sebebiyle sevgilinin yüzü ile ilişkilendirilir; ancak gönlü külhanlar gibi aşk yangının yeri olan ve aşk derdiyle kan ağlayan yahut kızıl ateşler gibi yanan âşğın sembolü oluşuna da sıkça rastlanır. İnce ve narin hâliyle, kopuverecek gibi duran kıpkırmızı yapraklarıyla çelimsiz ve zavallı, hem de kan ağlayan âşğı ne de güzel temsil eder.

Gelincik

Kaynak: <https://www.omne.com.tr/image/cache/catalog/Urun-Resimleri/Papa01/papa01-gelincik-cicegi-1000x1000.jpg>

Kaynakça

- Ahmet Vefik Paşa.** (1306) *Lehçe-i Osmanî*, Dersaadet 1306.
- Ahterî Mustafa Efendi.** (2013). *Ahterî-i Kebîr*, İstanbul: Nadir Eserler Kitaplığı.
- Akkuş, M.** (1993). *Nef’î Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akkuş, M.** (1998). *Nef’î ve Sihâm-ı Kazâ*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktepe, O.** (2012). Kaza-Kader’in Mahiyeti ve Değişip Değişmemesi Problemi. *Kelam Araştırmaları*, 10/2, 69-90.
- Albayrak, G.** (2021). Osmanlı’da Kadın İşletmeciler: 18. Yüzyılda İstanbul’un Kadın Hamamcıları. *Cihannüma Tarih Ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 7/2, 55-100.
- Albayrak, N.** (1993). Cem. *DİA*, 7, 279-280.
- Ali Nazîmâ-Reşad.** (1318). *Mükemmel Osmanlı Lugatı*, Dersaadet.
- Ali Seydi.** (1909-1912). *Resimli Kamus-ı Osmanî*. İstanbul: Matbaa ve Kütüphane-i Cihan.
- Altıntaş, R.** (2006). Harrânîlerin Teolojisinde Tanrı Tasavvuru. *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, 1, 121-130, (Şanlıurfa, 28-30 Nisan 2006).
- Avşar, Z.** (2002). Bir Başka Yönden Nedîm. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 12, 155-170.
- Ayçiçeği, B.** (2018). Divan Şiirinde Seb’ü’l-Mesânî Kavramı Ve Anlam Çerçevesi. *Hikmet -Akademik Edebiyat Dergisi*, Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı, 491-503.

- Aydemir, Y.** (2002). Türk Edebiyatında Kaside. *Bilig*, 22, 133-168.
- Beydili, C.** (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. (çev. E. Ercan), Ankara: Yurt Kitap Yayını.
- Bilgicioğlu, B.** (2008). Sadabad. *DİA*, 35, 379-381.
- Bozkurt, N.** (2003). Mansûr. *DİA*, 28, 5-6.
- Çavuşoğlu, M.** (1986). Kaside. *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı 2 (Divan Şiiri)*, LII/415-416-417, 17-77.
- Coşkun, V. S.** (2013). Zâtî. *DİA*, 44, 150-151.
- Dağlar, A., Çapraz, E., Karakuş, E.** (2023). *Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları-1 Su Kasidesi (Şerh - Tahlil)*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Doğan, M. N.** (2005). *Eski Şiirin Bahçesinde*, İstanbul: Yelkenli Kitabevi.
- Eyduran, A.** (2009). Türk Kültürü ve Edebiyatında Çevgan Oyunu. *Erdem*, 53, 83-114.
- Gökcan, M.** (2020). Bilim Tarihi Perspektifinden ‘Yedi İklim’ Nazariyesi ve Kültür ve Edebiyatımızdaki Yansımaları. *Erdem*, 78, 127-150.
- Hartmann, A.** (2006). Nâsır İdînilâh. *DİA*, 32, 399-402.
- Hüseyin Remzî.** (1808). *Lugat-ı Remzî*, İstanbul: Matbaa-i Hüseyin Remzî.
- İpekten, H.** (2011). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İpekten, H.** (1996). *Fuzûlî: Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaçar, M.** (2019). *Övgü ve Yerginin Zirve Şairi: Nef’î*, İstanbul: Edebiyat Ortamı Yayınları.
- Kafalı, M.** (1993). Cengiz Han. *DİA*, 7, 367-369.
- Karahan, A.** (1949). *Fuzûlî: Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Karaismailoğlu, A.** (2022). Kemâleddîn-i İsfahânî, *DİA*, 25, 233.
- Karavelioğlu, M. A.** (2021). *Mahremi’nin Belgrad Fethine Kasidesi Ya da Kanuni Methiyesi*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Kaya, M. - Ünver, İ.** (2000). İskender. *DİA*, 22, 555-559.
- Kılınç, A.** (2021). *Fuzûlî Divanı*, İstanbul: YEK Başkanlığı Yayınları.
- Koçak, M.** (2014). Kur’ân Ve Hadislere Göre ‘Kalem’ Kavramı. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 297-327.
- Koşık, H. S.** (2020). Divan Şiirinde Sevgilinin Güzellik Unsuru Olarak Püs-kürme Ben. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 12, 113-129.

- Kurnaz C. - Çeltik H.** (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Kurtoğlu, O.** (2016). *Zâtî Dîvânı Gazeller Dışındaki Şiirler (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Kut, G.** (1989). Ahmedî. *DİA*, 2, 165-167.
- Kut, G.** (1989). Ahmed Paşa, Bursalı. *DİA*, 2, 111-112.
- Kutluer, E.** (1993). Cevher. *DİA*, 7, 450-455.
- Macit, M.** (1997). *Nedîm Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Macit, M.** (2013). Nedîm. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim-ahmed> [07.03.2025]
- Macit, M.** (2020). Fuzûlî. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fuzulimdbir> [07.03.2025]
- Mazıoğlu, H.** (1957). *Nedîm’in Türk Şiirine Getirdiği Yenilik*, Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Merçil, E.** (2003). Mahmûd-ı Gaznevî. *DİA*, 27, 362-365.
- Muallim Nâcî.** (2009). *Lügat-i Nâcî*, (haz. A. Kartal), Ankara: TDK Yayınları.
- Mütercim Âsım.** (2000). *Burhân-ı Katı*. (haz. M. Öztürk-D. Örs), Ankara: TDK Yayınları.
- Mütercim Âsım Efendi.** (2013). *El-Okyânûsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsî'l-Muhît*, (haz. M. Koç, E. Tanrıverdi), İstanbul: YEK Başkanlığı Yayınları.
- Ocak, T.** (1983). Nef’î İçin Söylenmiş Bir Hiciv Beyti Üzerine. *HÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 1.
- Özaydın, A.** (2009). Selçuk Bey. *DİA*, 36, 364-365.
- Özaydın, A.** (2009). Sencer. *DİA*, 36, 507-511.
- Özek, A.** (2022). “El-Keşşâf”, *DİA*, 25, 329-330.
- Pakalın, M. Z.** (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Ankara: MEB Yayınları.
- Pala, İ.** (1993). İskender mi Zülkarneyn mi?. *TDED*, 26, 117-146.
- Redhouse, S. J. W.** (2001). *Turkish and English Lexicon*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Saraç, M. A. Y.** (2010). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagat*, İstanbul: Gök-kubbe Yayınları
- Saraç, M. A. Y.** (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kaftiye*, İstanbul: 3 F Yayınları.
- Steingass, F.** (1975). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beirut.

- Sümer, F. (2012). Tuğrul Bey. *DİA*, 41, 344-346.
- Şemseddin Sami. (1889). *Kâmûs-ı Türkî*, Dârüssaade: İkdâm Matbaası.
- Şemsettin Sami. (1996). *Kâmusu'l-A'lâm*. 6, Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Şenödeyici, Ö. (2010). Nef'î ve Gürcü Mehmet Paşa Mücadelesinin Tarihi ve Edebi Boyutları. *Gazi Türkiyat*, 19, 319-339.
- Şentürk, A. A. (2021). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, 5, İstanbul: OSEDAM-DBY Yayınları.
- Şükûn, Z. (1996). *Ferheng-i Ziya I-III*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2015). Şekil Bilgisi. *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*, İstanbul: Akçağ Yayınları, s. 159-189.
- Tarlan, A. N. (1966). *Ahmed Paşa Divanı*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Turan, M. (2016). Gayb İlminin Yorumlanmasındaki Tutarsızlıklar Muhammed Ali Sâbûnî Örneği. *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi (JOSR)*, 1/15, 130-153.
- Tülüccü, S. (1997). Hâtim et-Tâi. *DİA*, 16, 472-473.
- Türkçe Sözlük*. (2005). Ankara: TDK Yayınları.
- Uğur, F. (2021). *Ahmedî Divânı'nda Tarihî, Efsanevî, Mitolojik Şahıslar ve Arketipler*. HÜ Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara.
- Uzun, M. (2010). Süreyyâ. *DİA*, 38, 162-164.
- Yaşar, A. (2014). İstanbul Hamamları: 1731-1766. *Osmanlı İstanbulu II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu, Bildiriler*, 553-585.
- Yavuz, Y. Ş. (1991). Araz. *DİA*, 3, 337-342.
- Yeni Tarama Sözlüğü*. (1983). (haz. C. Dilçin), Ankara: TDK Yayınları.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yıldız, H. D. (1992). Bermekiler. *DİA*, 5, 517-520.
- Yıldız, H. D. (1993). Ca'fer b. Yahyâ el-Bermekî. *DİA*, 7, 4.
- Yuvalı, A. (1996). Gâzân Han. *DİA*, 13, 429-431.

DİVAN EDEBİYATINDAN KASİDE ŞERHLERİ

(14-18. YÜZYIL)

Metin şerhi, Kur'an-ı Kerim tefsirlerinden edebi eserlerin izahına uzanan köklü bir gelenektir. Bu gelenek içerisinde kasideler; uzun soluklu yapıları, tarihî belgeleri andıran içerikleri ve sanatlı söyleyişleriyle şerh çalışmalarının merkezinde yer alır.

Elinizdeki eser, 14. yüzyıldan 18. yüzyıla uzanan geniş bir yelpazede Ahmedî, Ahmet Paşa, Zâtî, Fuzûlî, Nef'î ve Nedîm'in kasidelerini mercek altına alıyor. Prof. Dr. Murat Ali Karavelioğlu ve Prof. Dr. Özer Şenödeyici, klasik şerh metotlarını modern yaklaşımlarla harmanlayarak metinlerin anlam dünyasını, estetik yönünü ve edebi sanatlarını derinlemesine inceliyor.

Sadece sözlük anlamlarıyla yetinilmeyen bu çalışmada, yorumlar görsel malzemelerle (fotoğraf, minyatür) zenginleştirilerek okuyucunun dönemin ruhunu hissetmesi amaçlanmıştır. Klasik Türk edebiyatına ilgi duyanlar ve öğrenciler için hazırlanan bu kitap, geçmişin sanat şaheserlerini bugünün idrakiyle buluşturan kıymetli bir kılavuz niteliğindedir.

"dün"den öğrendiklerinle
"bugün"ü yaşamak
"yarın"ları aydınlatır.

ISBN 978-625-5905-92-5

9 786255 905925